

UDK 377(497.4)"18/19"(091):339
1.02 Pregledni znanstveni članek
Prejeto: 24. 8. 2018

Marija Počivavšek*

Izobraževanje trgovskega naraščaja *Mercantile Technical Education*

Izvleček

Starejši slovenski trgovci so se večinoma s samoizobrazbo in pridnostjo povzpeli do določene blaginje in ugleda. Prav zato so mogoče o pomenu izobrazbe v slovenskih trgovskih krogih razmišljali že sredi 19. stoletja, v dobi narodne prebuje. Trgovci so namreč predstavljali enega nosilnih stebrov meščanstva in ni bilo vseeno, koliko so bili izobraženi in omikani.

Abstract

Older Slovenian merchants moved up to a certain level of welfare and reputation mostly with self-education and diligence. It is therefore possible that the Slovenian mercantile circles thought about the importance of education as early as in the mid-19th century, in the era of national awakening. Merchants namely have presented one of the main pillars of bourgeoisie and it was important how educated and civilized they were.

Ključne besede: trgovina, zgodovina, Slovenija, izobraževanje, trgovsko šolstvo

Key words: trade, history, Slovenia, education, mercantile education

Uvod

Začetki trgovskega vajeništva, pri čemer mislimo na obdobje kapitalizma, segajo že v 15. stoletje. V Firencah so se tedaj bodoči trgovski vajenci do 15. leta starosti naučili aritmetike in računovodstva, svoje znanje so nato dopolnili s praktičnim delom v trgovini. Podobno, večkrat tudi z delom na tujem, je potekalo šolanje drugod po Evropi.¹

Tudi slovenski trgovci so se pred uvedbo strokovnega šolstva do svojega poklica povzpeli predvsem s samoizobraževanjem.² Mogoče so prav zato začeli o pomenu izobrazbe v slovenskih trgovskih krogih razmišljati že sredi 19. stoletja,

* dr. Marija Počivavšek, muzejska svetnica, Muzej novejšje zgodovine Celje,
e-pošta: marija.pocivavsek@mnzc.si

1 Braudel, *Igre menjave*, str. 49–55.

2 Kavčič, *Samoizobrazba*, str. 99.

v dobi narodne prebuje. Trgovci so namreč predstavljali enega nosilnih stebrov meščanstva in ni bilo vseeno, koliko so bili izobraženi in omikani. O tem in o organiziranih oblikah izobraževanja za potrebe dela v trgovini v prvi polovici 20. stoletja bo govor v pričujočem prispevku.

O začetkih trgovskega šolstva na Slovenskem

»Tudi trgovec (kupec) ne more biti prav trgovec, dokler se svojega poklica prav ne izuči. Vsakdanja vaja more zares marsikterega v delu izuriti, in po naključbi tudi včasih slepa kura zrno najde; toda uno in to, kadar se z znanjem in naukom združuje, ima še le svojo popolno vrednost, in daje trgovcu razun tega očitnijo korist in večo previdnost. Skušnja trdi, da je tudi trgovini nauk potreben. Trgovec toraj, ako želi biti v popolnem smislu trgovec, mora biti izobražen človek, in more svoje delo do korenine poznati. Šola je edini pravi in tečni kraj, v kateri se trgovec dostojno izobraziti more. Trgovci so prvaki mestjanstva, in kjer mestjanstvo ni izobraženo, tam ne morejo živeti tako, kakor se slobodnim ljudem v ustavni državi pristaja. Kaj pomagajo dolga suknja, zlati prstani, visok cilinder in pa žolte rokavice, če je pa glava prazna? – In sama trgovina, in če bi imeli še toliko srečnih ljudi v trgovini, ne bo nikoli do tistega procvetanja in tiste važnosti dospela, kakor pri drugih narodih in državah, dokler ne bomo imeli po več bolje izobraženih trgovcev.«³

Sredi prve polovice 19. stoletja je na Slovenskem začela delovati Mahrova trgovska šola, seveda z nemškim učnim jezikom. Kasneje, ko je bilo tovrstnih šol več, so se delile na trgovske nadaljevalne (tudi gremialne ali večerne⁴) šole, nižje trgovske šole, srednje šole, poimenovane kot višje trgovske šole (sprva tudi akademije) ter nazadnje trgovske visoke šole (v času Avstro-Ogrske sta bili le na Dunaju in v Trstu).

Josip Ulčakar, ravnatelj višje trgovske šole v Trstu, se je na prvem trgovskem shodu leta 1907 v Ljubljani dotaknil problematike izobrazbe slovenskega trgovstva. Ugotavljal je, da je bilo v slovenskem prostoru precej trgovskih nadaljevalnih šol, a čisto slovenske nobene. Te šole, ki niso imele enotnega učnega programa, so služile predvsem kot pripravjalnice za praktično delo v trgovini (usposabljale so komije). Druga vrsta šol so bile nižje trgovske šole, ki so se prav tako razlikovale med seboj in so se delile v dve kategoriji: na šole s pravico javnosti in na zasebne šole. V te šole so se vpisovali tisti, ki so opravili vsaj en razred gimnazije ali realke oz. tisti, ki so zaključili ljudsko šolo s prav dobrim uspehom ali zaključili meščansko šolo in opravili pripravjalni tečaj. In prav na te, nižje

³ Rodoljub, *Trgovina in narodna šola*, str. 1.

⁴ Na slovenskem ozemlju so bile pred prvo svetovno vojno le tri (Celje, Maribor, Ptuj), po prvi svetovni vojni pa je njihovo število naraslo na 14. Prim.: Serše, *Strokovno šolstvo*, str. 85.

Učenci trgovske šole v Celju ok. 1910 (hrani Tine Golež).

trgovske šole, je slovensko trgovstvo največ stavilo in od njih največ pričakovalo. Prehod iz nižjih v višje trgovske šole pa ni bil predviden: v višje so lahko vstopili praviloma po zaključeni gimnaziji ali realki oz. meščanski šoli. Absolventi višjih trgovskih šol (akademij) so bili dobro usposobljeni za vodilna delovna mesta v trgovini. Ulčakar je izrazil predlog, da bi potemtakem slovensko trgovstvo potrebovalo več trgovskih srednjih šol, »akademij«: *»Torej zahtevajmo vsakovrstnih šol od kompetentnih oblasti, sami pa skrbimo za nadaljno izobrazbo izven šole s praktičnimi predavanji. Združujmo se!«* Pri tem je Ulčakar dal prednost ustanovitvi višje trgovske šole, torej trgovske akademije v Ljubljani pred Trstom, čeprav je sam deloval v Trstu.⁵

Trgovsko šolstvo je seveda sledilo razvijajoči se trgovini. Na slovenskem ozemlju je bila dolgo na voljo le ena dvorazredna (Mahrova) trgovska šola; čeprav je bila zasebna in v nemških rokah, je vzgojila vrsto dobrih trgovcev. Šele v začetku 20. stoletja je kranjski deželni zbor ustanovil javno dvorazredno trgovsko šolo, ki je bila v prvi Jugoslaviji podržavljena in je imela veliko zaslug za razvoj slovenske trgovine. V času prve Jugoslavije sta delovali v Sloveniji poleg gremialnih in dvo-

⁵ Poročilo Josipa Ulčakarja, ravnatelja višje trgovske šole v Trstu, na trgovskem shodu 1907 v Ljubljani. Glej: *Poročilo*, str. 139–143.

razrednih trgovskih šol še dve trgovski akademiji, tako da je bilo v tem času za trgovski naraščaj dobro poskrbljeno.⁶

Deželni, pozneje banovinski oddelek za trgovino, obrt in industrijo je po prvi svetovni vojni prevzel razmeroma dobro razvito trgovsko in obrtno šolstvo v Sloveniji. Po letu 1918 so odprli štiri nove dvorazredne trgovske šole, in sicer v Ljubljani, Mariboru, Celju in Novem mestu (delovala do 1925. leta), štiriletni trgovski akademiji v Ljubljani in Mariboru, za maturante gimnazij pa enoletni abiturientski tečaj na trgovski akademiji v Ljubljani.⁷ Zbornica za trgovino, obrt in industrijo (v nadaljevanju Zbornica TOI) je leta 1920 organizirala poleg kratkega trgovskega tečaja tudi enoletne trgovske tečaje, s šolskim letom 1938/39 pa je odprla zasebno dvorazredno trgovsko šolo.⁸ Število dijakov na obeh akademijah se je od leta 1919 v dveh desetletjih povečalo s približno 100 na približno 450 letno. Enoletne tečaje je organiziralo tudi osem zasebnih trgovskih šol po Sloveniji. V jugoslovanskih razmerah so bile slovenske strokovne šole tisti element, po katerem se je struktura šolstva najbolj razlikovala od drugih jugoslovanskih pokrajin. Omogočale so večji delež nadaljnjega izobraževanja mladine po obveznem šolanju in njeno boljšo usposobljenost pri zaposlovanju v gospodarstvu.⁹

Za ideal trgovca so si prizadevali na več načinov, zlasti v povezavi z njegovo izobrazbo: *»Če hočemo res napredovati, če hočemo, da postane naša trgovina eden najvažnejših, če ne poleg industrije najvažnejši faktor slovenskega narodnega gospodarstva, potem moramo stremeti za tem, da dobimo le izobražene in inteligentne trgovce, kajti le ti bodo dvignili slovensko trgovino na ono mesto, ki ji gre v narodnem gospodarstvu vsakega naroda, torej tudi slovenskega. Z zadovoljstvom moramo konstantirati, da je v tem pogledu vsako leto bolje, kajti vsako leto imamo večji in inteligentnejši naraščaj, ki nam daje najlepšo nado, da bo v zvezi s sedaj organiziranimi trgovci, ki jih lahko imenujemo pionirje na polju slovenske trgovske organizacije, spravil našo trgovino do prave višine.«* Zato je bila razumljiva zahteva trgovskih nameščencev, da sme nastopiti trgovino le strokovno izobražena oseba, saj le *»izobraženo trgovstvo dvigne trgovino in pomnoži narodno premoženje, torej je le v korist celokupnega naroda, da ima inteligentne in v svoji stroki vsestransko izobražene pripadnike trgovskega stanu«*.¹⁰ Poklic trgovca je bil v obdobju med svetovnima vojnama širok: za uspešno delo je seveda potreboval ustrezno izobrazbo, kontorno¹¹ prakso in poznavanje sveta, torej razgledanost. Za ta poklic so bili najprimernejši absolventi trgovskih šol, zlasti srednjih in trgovskih akademij ter trgovskih visokih šol (v Jugoslaviji je obstajala le v Zagrebu). Za trgovske vajence so bile idealne trgovske nadaljevalne šole, saj so jim dajale

6 Jovan, Naša industrija in trgovina, str. 11–12.

7 Dolenc, Izobraževanje, str. 427.

8 Serše, Strokovno šolstvo, str. 85.

9 Dolenc, Izobraževanje, str. 427–428.

10 M[arn], Pomen, str. 1.

11 Kontor = trgovska pisarna.

primerno teoretično izobrazbo. Najnujnejšo trgovsko izobrazbo pa so omogočali različni trgovski tečajji, večinoma enoletni in zasebni, seveda pa je vsak trgovec lahko svojo izobrazbo širil in nadgrajeval – kar je bilo seveda zelo zaželeno – s pomočjo strokovne literature in časopisja.¹²

Skrb za strokovno izobrazbo trgovcev je med drugim spadala v delokrog gremijev. Med svetovnjima vojnoma sta obstajali dve trgovski akademiji (v Ljubljani in Mariboru), dvorazredne trgovske šole pa so bile v Ljubljani, Mariboru, Celju in Novem mestu.¹³ Na slednjih je bilo v dvajsetih letih opaziti znaten pritok učenk, ki so po številu že presegale število učencev.¹⁴ Najbolj je bilo to razmerje opazno v Ljubljani (1 : 2,5 v korist slušateljic). Ni pa bilo to razmerje tipično za slovenski prostor: leta 1926 je bilo v Sloveniji deset trgovsko nadaljevalnih šol s 701 učencem (427 učenci in 274 učenkami). Absolventke teh šol so večinoma predstavljale kader za pisarne, za državne in samoupravne urade, pisarne industrijskih podjetij, delniških družb in denarnih zavodov, le neznamenit odstotek pa jih je prišel v trgovinske obrate. Ker je iz teh šol, vključno z enoletnimi trgovskimi tečajji, letno izšlo okrog petsto trgovskih nameščencev, je razumljivo, da za vse ni bilo zaposlitve – čeprav zaposlitvene možnosti niso bile samo v trgovini, ampak tudi v (notarskih, odvetniških in trgovskih) pisarnah. Zato so se leta 1925 pojavile zahteve, med drugim se je oglasil ravnatelj ljubljanske državne trgovske šole Gogala, da se ukinejo enoletni trgovski tečajji, v katerih so videli »najhujše zlo«,¹⁵ konkurenco absolventom dvorazrednih trgovskih šol, saj so »*producirali en gros trgovski naraščaj*«. ¹⁶

V naprednih krogih so se zavedali pomena širine trgovske izobrazbe, zato so se slišali posamezni glasovi (resda jih ni bilo veliko), da so za trgovce (in industrijce) pomembne tudi gimnazije, ker lahko dijaki iz njih preidejo na trgovske visoke šole in abiturientske tečaje. »*Še le humanistično-idealna in trgovsko-praktična izobrazba skupaj nam bo dala prave kulturne in praktične delavce, ki bodo obrnili naš gospodarski in kulturni razvoj na prave poti harmoničnega – socialnega razvoja.*«¹⁷ Drugi pa so navijali za realko, češ da ta šola daje neprimerno več praktične in splošne izobrazbe, torej za trgovino uporabnega znanja, kot gimnazija. Tako ni presenečalo, da je trgovsko društvo Merkur podprlo ustanovitev realne gimnazije v Ljubljani.¹⁸ Seveda se je oglasila tudi tretja stran: slišati je bilo glasove, da absolventi trgovskih šol želijo samo v urade; če pa že dobijo delo v trgovini, bi pisali pisma, se ukvarjali s saldakonti, vse raje kot pa šli v skladišče in se spoprijeli z delom: »*Ne pomislijo pa, da oni, ki ne znajo drugega, kot le pisarniška dela, ne*

12 Dr. Nemo [Uhliř], *Trgovsko*, 2. del, str. 608.

13 Slednja je bila zasebna, je pa dobivala državno podporo. Prim. *Slovesna otvoritev*, str. 194.

14 Mohorič, *Položaj*, št. 6.

15 *Vprašanje*, št. 8.

16 Gogala, *Vprašanje*, str. 147–150.

17 *K poglavju*, str. 2.

18 M[arn], *Uvedba*, str. 3–4.

*more bogvekako daleč, nego da je treba obeh: in pisarne in prakse pri blagu ali produkciji, ako hočeš kdaj doseči dobro službo in vodilno mesto.*¹⁹

Skratka: poleg nižjih trgovskih šol, ki so izobraževale poklicne trgovce, so bili v času po prvi svetovni vojni, ki ni bil naklonjen intelektualnim poklicem, v trgovini zaželeni tudi široko izobraženi in razgledani posamezniki. Da bi dvignili izobrazbeni nivo v trgovini, je Zveza trgovskih gremijev leta 1928 sprejela sklep, da so pogoji za sprejem učencev v trgovino sledeči: končana dva razreda srednje šole, zdravniško spričevalo o telesni sposobnosti, obiskovanje trgovske nadaljevalne šole med učno dobo ter opravljen praktični izpit ob koncu učne dobe.²⁰

Trgovino, obrt in industrijo je banski svet²¹ – v desetletju 1930–1941 je deloval kot posvetovalni organ bana –, podpiral zlasti na področju izobraževanja. Kot že rečeno, sta na področju trgovskega šolstva v banovini delovali trgovski akademiji v Ljubljani in Mariboru, dvorazredni trgovski šoli v Ljubljani in Celju (mariborska se je preoblikovala v akademijo, novomeška pa je prenehala delovati leta 1925) ter vrsta trgovsko nadaljevalnih šol. Prve štiri (strokovne) šole je sofinancirala tudi banska uprava (približno 17 odstotkov njihovega proračuna), medtem ko so bile obrtne in trgovsko nadaljevalne šole prepuščene lokalnim dejavnikom. Ker se je svetovna gospodarska kriza odražala tudi na tem področju, so se dotacije za strokovno šolstvo nižale.²² Posledično je njihovo število upadalo. K temu je prispeval tudi novi obrtni zakon, ki je v § 295 kot pogoj za delovanje teh šol v posameznih občinah zahteval vsaj petdeset učencev.²³ Vprašanje trgovskih šol je na zasedanju banskega sveta izpostavil banski svetnik dr. Juro Adlešič. Menil je, da je mladino treba pošiljati v trgovske šole, ne toliko na univerzo. Slovenska trgovina namreč »trpi na razvoju, ker ima premalo sposobnih moči. /.../ Svoje dni smo imeli Mahrovo trgovsko šolo, ki je bila znana širom sveta. S trgovsko izobrazbo nismo navezani samo na ozki krog Slovenije, s trgovsko izobrazbo imamo široko pot v svet.«²⁴ Tako ne preseneča, da so bili med predlogi, ki so jih banu posredovali banski svetniki, tudi takšni, ki so se nanašali na vprašanja trgovskega strokovnega šolstva. Čeprav so bila za neposredni razvoj obrti, trgovine in industrije predlagana le skromna sredstva, so veliko razpravljali o pomenu izobraževanja trgovskega in obrtnega naraščaja na strokovnih nadaljevalnih šolah, o podporah

19 Kavčič, *Ročno*, str. 121–122.

20 Weixl, *Naše*, str. 1.

21 Sestavo banskih svetov so določili leta 1930; v njih so morali biti s po enim predstavnikom zastopani vsi okraj, prav tako mesta z vsaj tri tisoč prebivalci. Število predstavnikov je nato naraščalo, glede na število prebivalstva (mesta z nad 50.000 prebivalci so lahko imela štiri banske svetnike; Ljubljana je tako imela 4, Maribor 3 in Celje enega zastopnika, 1941 pa že dva). Več v: Stiplovšek, *Začetek*, str. 952.

22 AS_77, št. 77, f. 5, III. zasedanje: Poročilo oddelka za trgovino, obrt in industrijo v letu 1932/33, februar 1933.

23 AS_77, št. 77, f. 7, Stenografski zapisnik IV. zasedanja: Poročilo oddelka za trgovino, obrt in industrijo v letu 1933/34, februar 1934.

24 AS_77, št. 77, f. 10, Stenografski zapisnik VII. zasedanja, februar 1936.

socialno šibkim vajencem ter opozarjali na pereče probleme na tem področju.²⁵ Na januarskem zasedanju leta 1931 je načelnik trgovskega (VIII.) oddelka dr. Marn spomnil, da so v predloženem poročilu predvideni krediti za podpiranje strokovnih šol. Ker gospodarstvo, še posebej trgovina, obrt in industrija, preživljajo veliko krizo, jo je banska uprava skušala omiliti z usposabljanjem teh strok za konkurenčne razmere, npr. ustanovitvijo urada za pospeševanje obrti in trgovine.²⁶ Dr. Marn je na drugem zasedanju banskega sveta naslednje leto omenil, da so strokovne šole večinoma državne, a ker sredstva ne zadostujejo za vzdrževanje, jih mora izdatno podpirati tudi banovina. Ker ni dovolj državnih učiteljev, so jih nameščali tudi na t. i. banovinski kredit. Za industrijo in trgovino je banska uprava skrbela tudi tako, da je najboljšim dijakom omogočila štipendiranje, podpirala pa je tudi zavode, ki so skrbeli za izobrazbo svojih članov.²⁷

Pred drugo svetovno vojno so shemo trgovskega šolstva na Slovenskem sestavljale tako javne kot tudi zasebne šole. Organizirane so bile v več nivojih (akademije, dvorazredne trgovske šole, strokovne nadaljevalne šole) in v različnih krajih. Njihova struktura je bila torej sledeča:²⁸

- Državne šole
 - Državna trgovska akademija v Ljubljani
 - Državna trgovska akademija v Mariboru
 - Državna dvorazredna trgovska šola v Ljubljani
 - Državna dvorazredna trgovska šola v Celju
- Trgovske strokovne nadaljevalne šole
 - Brežice, Celje (gremialna), Kamnik, Kranj, Ljubljana (gremialna), Maribor (gremialna), Murska Sobota, Ptuj, Slovenj Gradec, Trbovlje
- Zasebne trgovske šole
 - Zasebna dvorazredna trgovska šola Zbornice TOI v Ljubljani
 - Abiturientski tečaj Zbornice TOI na državni trgovski akademiji v Ljubljani
 - Christofov učni zavod, enoletni trgovski tečaj v Ljubljani
 - Enoletni trgovski tečaj na mestni realni gimnaziji v Ljubljani
 - Enoletni trgovski tečaj, Šarabon Vinko v Ljubljani
 - Enoletni trgovski tečaj, Robida v Ljubljani
 - Zasebni enoletni trgovski tečaj, Dular Vinko v Novem mestu
 - Ant. Rud. Legatov enoletni trgovski tečaj v Mariboru
 - Kovačev enoletni trgovski tečaj v Mariboru
 - Enoletni trgovski tečaj Slovenskega trgovskega društva »Hermes« v Mariboru

25 Stiplovšek, Začetek, str. 960.

26 AS_77, št. 77, f. 1, Stenografski zapisnik I. zasedanja, januar 1931.

27 AS_77, št. 77, f. 2, Stenografski zapisnik II. zasedanja, februar 1932.

28 Splošni pregled, str. 45–46.

V nadaljevanju bomo osvetlili izobraževanje za trgovski poklic na izbranih šolah.

Mahrova trgovska šola, Ljubljana

Prvi in dolgo edini učni zavod, ki je usposabljal dijake na trgovskem področju, je bila Mahrova trgovska šola. Razvoj kapitalizma po koncu Ilirskih provinc je namreč zahteval izobražene trgovce. Ljubljanski trgovci so zbrali denar ter iz Gradca povabili Franca Jakoba Mahra, ki je do tedaj tam vodil podobno šolo. Šola je začela delovati oktobra 1834, in sicer z dvema oddelkoma: prvi je imel triletni trgovski tečaj za praktikante in učence pri trgovcih (pouk je bil ob nedeljah in praznikih), drugi pa dveletni tečaj za učence (pouk je bil med tednom), ki niso bili zaposleni.²⁹ Leta 1855 je Mahrov sin Ferdinand kupil hotel Pri avstrijskem cesarju in v njem namestil šolo, v kateri so se do leta 1918 izšolali tudi mnogi slovenski gospodarstveniki.³⁰ Šola, v sklopu katere je bil tudi internat in katero so podpirali trgovci z rednimi denarnimi prispevki, je v marsičem pripomogla k izboljšanju trgovske izobrazbe.³¹

Gremialna trgovska nadaljevalna šola, Ljubljana

Leta 1881 je novoustanovljeni gremij trgovcev pod svojo upravo od Zbornice za trgovino in industrijo prevzel šolo, ki je bila praktično del Mahrove trgovske šole, saj so na njej poučevali njeni učitelji, tudi gostovala je v njenih prostorih. Leta 1909 se je šola na pobudo župana Hribarja in načelnika trgovskega gremija Ivana Kneza izselila iz Mahrove šole in se naselila v šoli na Ledini; učni jezik je postal slovenski.³² Pouk je bil ob ponedeljkih, torkih in četrtnih popoldne in ob nedeljah dopoldne.³³ Vse pogosteje so se pojavljali predlogi trgovcev, da bi na gremialni šoli uvedli pouk tudi za vajenke, kar pa so takrat iz finančnih razlogov prestavili na poznejši čas;³⁴ po sklepu gremija so začele šole obiskovati vse vajenke, zaposlene v trgovinah, šele leta 1920,³⁵ šola je takrat postala Trgovska (gremialna) nadaljevalna šola; vzdrževalo jo je Združenje trgovcev v Ljubljani.³⁶ Šola se je drugače od trgovske akademije ter državne dvorazredne trgovske šole in zasebnega Christofovega učnega zavoda štela za obrtno šolo.³⁷ Namen šole je bil dati vajencem ne samo praktično trgovsko, ampak tudi komercialno administrativno izobrazbo. Leta 1930 se je šola preselila v novozgrajeni Trgovski dom na

29 Granda, Mahrova, str. 200.

30 Kopriva, Ljubljana, str. 43.

31 Valenčič, Ljubljanska, str. 80.

32 Grum, *Gremialna*, str. 197–199.

33 Grum, *Razvoj*, str. 78–87.

34 *Ob petdesetletnici*, str. 59–72.

35 Grum, *Gremialna*, str. 197–199.

36 Mestna občina, str. 368.

37 Trgovsko-obrtno-industrijski letnik, str. 67.

Gregorčičevi ulici³⁸ ter se od treh razredov v prvem povojnem letu povečala na deset razredov v letu 1930.³⁹

Državna dvorazredna trgovska šola, Ljubljana

V začetku 20. stoletja je z akcijo, da ustanovi trgovsko šolo, začel trgovski gremij. Zamisel je podprl tudi dr. J. E. Krek, saj bi nova šola predstavljala protiutež nemški Mahrovi šoli.⁴⁰ Leta 1908 so tako na Kongresnem trgu ustanovili slovensko trgovsko šolo v Ljubljani. Sofinancirali so jo ministrstvo za uk in bogočastje, Trgovinska in obrtniška zbornica ter mestni magistrat.⁴¹ Ker je bila že obstoječa gremialna šola kot večerna in nedeljska šola namenjena le trgovskim vajencem, ni bila učni zavod za vzgojo trgovskega naraščaja, ampak je imela le status trgovsko nadaljevalne šole. Pri prizadevanjih za uvedbo »prave« trgovske šole je treba omeniti prizadevanje slovenskega trgovskega društva Merkur v Ljubljani za dvig trgovske izobrazbe s prirejanjem strokovnih učnih tečajev in z izdajanjem trgovskih učnih knjig. V tem oziru so Merkurju sledila slovenska trgovska društva v Trstu, Gorici, Celju in Mariboru. Dvorazredna trgovska šola v Ljubljani je bila torej prva »prava« trgovska šola, pa še slovenska povrh.⁴² V prvih dvajsetih letih delovanja je šolo absolviralo 445 učencev in 566 učenk, ki so postali bodisi samostojni trgovci in industrijci, bodisi uradniki pri trgovinskih, bančnih, industrijskih, zavarovalnih in združenih podjetjih.⁴³

Državna trgovska akademija, Ljubljana

Pred prvo svetovno vojno načrtovano ustanovitev akademije je v prihodnost premaknila ustanovitev državne dvorazredne trgovske šole. Pobuda za ustanovitev akademije je bila izražena na vseslovenskem shodu trgovcev 1907. leta v Ljubljani,⁴⁴ ideja je oživila po končani prvi svetovni vojni in akcijo za ustanovitev je takrat vodila Zbornica TOI. Končno so leta 1920 akademijo odprli v prostorih I. državne gimnazije na Tomanovi ulici.⁴⁵ Šola je nastala iz pobud za kakovostno in široko izobrazbo na trgovinskem in splošno gospodarskem področju, saj se je na Slovenskem poleg male vse bolj krepila tudi veletrgovina; drugi cilj je bila vzgoja višjega trgovskega naraščaja v narodnem duhu, da bi lahko uspešno konkuriral v boju s tujim kapitalom. »*Tam, kjer je trgovina dobro razvita, tam je blagostanje, tam je kultura /.../ Prvi pogoj za razvoj trgovine pa je temeljita teoretična izobrazba posameznega trgovca, katero mu more dati le dobro organizirano strokovno*

38 V., *Otvoritev*, str. 161–164.

39 Mohorič, *Razvoj*, str. 42.

40 Mihelič, *Trgovska*, str. 9.

41 G[olob], *Ob dvajsetletnici*, št. 8.

42 Učiteljski tovariš, str. 2–3.

43 G[olob], *Ob dvajsetletnici*, št. 8.

44 Mihelič, *Trgovska*, str. 9.

45 Danes OŠ Prežihovega Voranca.

*Portal Državne trgovske akademije v Ljubljani leta 1936
(hrani Zgodovinski arhiv Ljubljana).*

šolstvo /.../ Trgovska akademija je vir, ki poda mlademu človeku oni temelj, na katerega zida z vso sigurnostjo palačo sebi in svojemu narodu.» Tako je v nastopnem predavanju vzniheno govoril prvi stalni profesor Franjo Sič.⁴⁶ Leta 1923 je akademija postala popolna srednja šola z vsemi štirimi razredi.⁴⁷ Da bi prišli do lastne stavbe, so leta 1923 ustanovili društvo Trgovska akademija, ki je pridobilo lokacijo ob vladni palači (med Bleiweisovo in Gregorčičevo ulico) in začelo gradnjo. Poslopje je bilo dokončano 1934. leta.⁴⁸

V prvi razred akademije so sprejemali dijake, ki so končali štiri razrede srednje šole (gimnazije, realke ali realne gimnazije) z nižjim tečajnim izpitom ali pa štiri razrede meščanske šole z zaključnim izpitom in ki niso bili starejši od 17 let (če so bili stari med 17 in 19 let, so se lahko vpisali le z dovoljenjem banske upra-

⁴⁶ Mihelič, Trgovska, str. 10.

⁴⁷ Počivavšek. En gros, str. 365.

⁴⁸ Mihelič, Trgovska, str. 11–28.

ve). Šolnina je bila odvisna od višine letnega davka.⁴⁹ Poleg splošnih predmetov ter dveh obveznih tujih jezikov so se učili predvsem ekonomskih predmetov: blagoznanstvo, carinstvo, politično računstvo, knjigovodstvo, trgovinsko računstvo itd. Po končani akademiji so se lahko zaposlili kot uradniki v državnih bankah, hranilnicah, na poštah, v trgovini, lahko pa so se vpisali v tretji semester ekonomsko komercialne visoke šole v Zagrebu, na Dunaju itd. Pridne dijake so denarno posebej podpirali, npr. Mestna hranilnica ljubljanska z enkratnimi nagradami pa Zbornica TOI s štipendijami; posebej pa so šolo podpirali še veletrgovci, društvo Merkur itd.⁵⁰

Akademija je poleg rednega pouka prirejala tudi abiturientske tečaje za maturante srednjih šol, ki so se želeli ukvarjati s trgovskim poklicem.⁵¹

Christofov učni zavod, Ljubljana

Christofov učni zavod v Ljubljani je leta 1903 kot prvi slovenski trgovski zavod te vrste ustanovil Josip Christof. To je bil prvi zasebni trgovski tečaj s slovenskim učnim jezikom.⁵² Pouk je bil organiziran tako, da je omogočal v kratkem času praktično izobraziti slušatelje in slušateljice za delovanje v trgovini in gospodarstvu. Zavod je imel več smeri: enoletni dnevni trgovski tečaj za redne dijake in dijakinje – trgovske predmete, pisarniško poslovanje, stenografijo, strojepisje, tuje jezike so poučevali nekateri profesorji s trgovske akademije⁵³ –, večerni trgovski tečaj za že zaposlene, ki so želeli izpopolniti svoje strokovno znanje, po potrebi pa je prirejal še razne specialne tečaje (knjigovodske, stenografske, strojepisne). Zaradi svoje praktičnosti je bil zavod na dobrem glasu in so ga obiskovali zlasti sinovi in hčere trgovcev, obrtnikov, tovarnarjev, odvetnikov itd. Slušatelji so imeli na voljo vsa potrebna učila, dovolj različnih pisalnih strojev in celo šolski kino.⁵⁴ V zavod so se lahko vpisali učenci z dokončanimi štirimi razredi meščanske ali srednje šole. Nadzor nad zavodom je izvajala kraljevska banska uprava v Ljubljani oz. ministrstvo trgovine in industrije.⁵⁵

Zasebna dvorazredna šola Zbornice TOI, Ljubljana

Zasebna dvorazredna trgovska šola je bila ustanovljena na osnovi odloka Ministrstva za trgovino in industrijo leta 1938, da bi zapolnila vrzeli tovrstnega državnega šolanja. Na šolo so se lahko vpisali dijaki s končano meščansko šolo oziroma s končano štiriletno srednjo šolo in s starostjo do 17 let. Šola je imela dve paralelki, dijaki so bili večinoma otroci trgovcev, samostojnih obrtnikov, posestnikov ter nižjih uradnikov, ki so si pridobili osnovno znanje za delo v trgovinski

49 Dr. Nemo [Uhlir], Trgovsko, 1. del, str. 15.

50 Počivavšek, En gros, str. 366.

51 Mohorič, Razvoj, str. 32.

52 Oris, str. 570.

53 Vpisovanje, str. 2.

54 Razno, str. 654.

55 Oris, str. 570.

stroki. Šola je prenehala delovati tik pred drugo svetovno vojno.⁵⁶ Zasebna zbornična dvorazredna trgovska šola je bila javnega značaja (s pravico javnosti),⁵⁷ poleg tega pa je šola organizirala še svoj abiturientski tečaj ter tako zadostila potrebi naraščaja, ki zaradi pomanjkanja prostorov ni bil sprejet na državno dvorazredno trgovsko šolo.⁵⁸ Po končani zasebni dvorazredni trgovski šoli je bil možen prehod v tretji razred trgovske akademije.⁵⁹

Gremialna trgovska nadaljevalna šola, Maribor

V želji po ustrezni izobrazbi trgovskega podmladka je že 1876. leta 68 mariborskih trgovcev in industrijcev sklenilo ustanoviti strokovno šolo za trgovske vajence. Prizadevanja so obrodila sad osem let kasneje. Šola je bila obvezna za trgovske vajence in vajecke, pouk je bil – razen ob sobotah – popoldanski. Leta 1926 se je ta šola preoblikovala v tri-razredno državno trgovsko akademijo.⁶⁰

Državna trgovska akademija, Maribor

Po končani prvi svetovni vojni ustanovljena državna dvorazredna trgovska šola v Mariboru se je s šolskim letom 1926/27 preoblikovala v trgovsko akademijo.⁶¹ Tako sta odtlej obstajali za vsako oblast po ena trgovska akademija.⁶²

Trgovska nadaljevalna šola, Celje

V leta 1869 ustanovljeni nedeljski šoli za trgovske praktikante in vajence so v dveh oddelkih poučevali predvsem strokovne predmete: nemščino s korespondenco, menično pravo, aritmetiko, knjigovodstvo in lepopis. Iz absolventov šole so izšli bodoči knjigovodje, blagajniki ipd. Leta 1891 se je šola, ki jo je z občinsko

TRGOVSKO UČILIŠČE
„Christofov učni zavod“
Ljubljana, Domobrnska 15

Edini tovrstni zavod v lastnem šolskem poslopju.
 Ustanovljen l. 1903.

Najstarejše in najbolje obiskano trgovsko učilišče.

Enoletni trgovski tečaj, potrjen od kr. banske uprave v Ljubljani.
Pravilnik zavoda in nov učni načrt je odobren tudi od Ministrstva trgovine in industrije.

Enoletni trgovski tečaj obiskujejo redni učenci, ki so dovršili meščansko šolo ozir. nižjo srednjo šolo. Večerni trgovski tečaj se vrši ob večernih urah in je namenjen raznim uslužbencem, uradnikom i. t. d. v nadaljno strokovno izobrazbo. Specijalni tečaji za knjigovodstvo, stenografijo, jezike, strojepisje itd. Vse informacije daje vodstvo zavoda brezplačno.

Največja strojepisnica s 30 pisalnimi stroji.

*Oglas zasebne trgovske šole
 (Splošni strokovni adresar
 Velike Ljubljane, 1938, str. 24).*

⁵⁶ Počivavšek, En gros, str. 367.

⁵⁷ Kresal, Zbornica, str. 61.

⁵⁸ Mohorič, Razvoj, str. 32.

⁵⁹ Privatna, str. 2.

⁶⁰ Leskovec, Razvoj, str. 386.

⁶¹ Pipuš, Črtica, str. 25.

⁶² Mohorič, Položaj, št. 6.

subvencijo in z lastnimi prispevki vzdrževal celjski gremij trgovcev, preimenovala v Trgovsko nadaljevalno šolo, ki je delovala v sklopu Dvorazredne trgovske šole v Gregorčičevi ulici. Vanjo so obvezno hodili večinoma vajenci, ki so bili zaposleni pri mestnih trgovcih. Pouk je potekal v večernem času, po končanem delu v trgovini, in sicer po dve uri vsak dan, razen nedelje. Šola je bila trirazredna: v prvem razredu so poučevali nemščino, zemljepis, računstvo in lepomis; v drugem zemljepis, trgovinsko računstvo, trgovinsko korespondenco, enostavno knjigovodstvo in lepomis; v tretjem pa namesto enostavnega knjigovodstva dvostavno in poleg drugih predmetov še nauk o trgovini. Ta učni načrt, ki je vsebinsko že ustrežal moderni trgovski strokovni šoli, je veljal do šolskega leta 1900, ko so v učni program dodali še blagoznanstvo. Pouk se je izvajal vsak delovni dan, eno do dve uri zvečer po delovnem času.⁶³

Med svetovnima vojnama je bil pouk sprva ob nedeljah dopoldne, nato ob delavnikih štirikrat po dve uri tedensko po končanem delovnem času v trgovinah; kasneje dvakrat tedensko po štiri ure in nazadnje trikrat tedensko po štiri ure. Tik pred drugo svetovno vojno se je izobraževanje razširilo na popoldneve: pouk je potekal 36 ur tedensko.

Državna dvorazredna trgovska šola, Celje

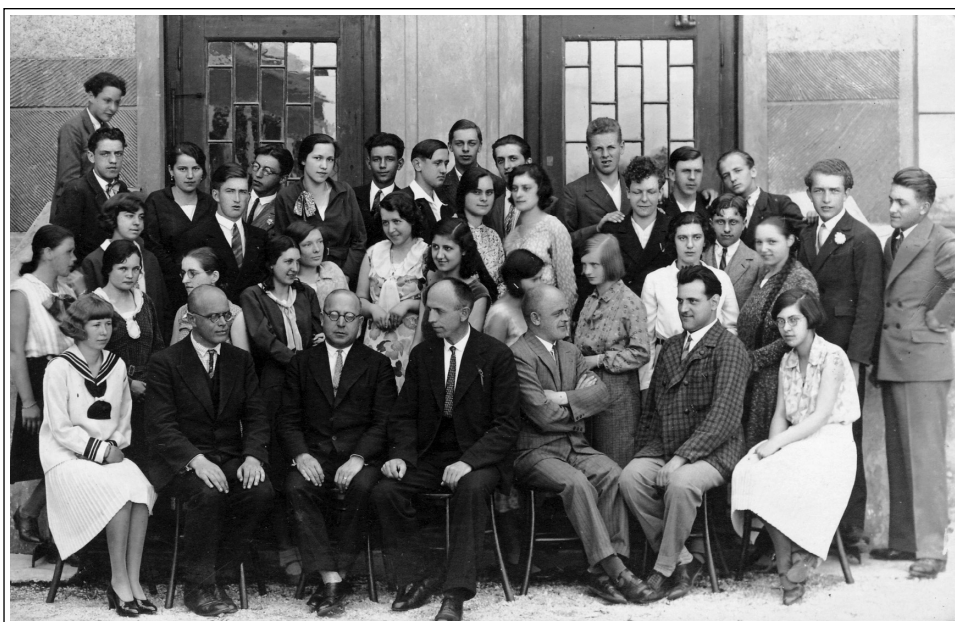
Srednja šola, ki je izobraževala samostojen strokovni kadre za gospodarstvo, je sprva gostovala na trirazredni dekliški meščanski šoli, kateri so 1905/06 dodali še četrti razred, t. i. nadaljevalno šolo.⁶⁴ Slednja je v šolskem letu 1908/09 začela izvajati tudi program trgovinske usmeritve. V šolo so se lahko vpisali 14 let stari otroci.⁶⁵ V šolskem letu 1919/20 se je šola upravno in prostorsko⁶⁶ ločila od meščanske šole in kot podržavljen srednješolski zavod postala samostojna Državna dvorazredna trgovska šola. Večinoma se je vzdrževala s šolninami, ki so jih plačevali trgovci, s prispevki mestne občine in s prostovoljnimi prispevki trgovinskih in drugih podjetij. Pouk na triletni šoli se je vršil deloma ob nedeljah dopoldne, deloma ob delavnikih, štirikrat tedensko eno do dve uri po delovnem času, kasneje popoldne, vendar so se učenci morali vračati v trgovine k zapiranju in pospravljanju lokala. Predizobrazba učencev je bila od pet osnovnih do treh srednješolskih razredov, saj so v trgovino v uk prihajali mladostniki, stari od 14 do 16 let. Učni načrt za prvi (pripravljalni) letnik je imel težišče na splošnoizobraževalnih, v preostalih dveh (nadaljevalnih) pa na strokovnih predmetih. V prvem razredu so poučevali: slovenski jezik, srbski jezik, nemški jezik, ekonomsko geografijo, zgodovino, poznavanje blaga, nauk o trgovini, knjigovodstvo, trgovinsko računstvo, trgovinsko korespondenco, lepomis in stenografijo. V drugem razredu

63 Grobelnik, *Osemdesetletnica*, str. 245–247.

64 Delovala je stavbi današnje III. osnovne šole.

65 *Mestna trgovska šola*, str. 1.

66 Pod isto streho na Gregorčičevi ulici sta delovali Trgovska nadaljevalna šola in Državna dvorazredna trgovska šola. Prva je imela konec dvajsetih let 70 gojencev in 30 gojenk, druga pa 30 gojencev in 60 gojenk. Prim.: Orožen/Savnik, str. 33.

*Drugi letnik dvorazredne trgovske šole v Celju, šolsko leto 1927/1928
(hrani Peter Krapež).*

je lepopis zamenjalo strojepisje, dodali pa so še trgovinsko in menično pravo. Učenci so bili ocenjeni tudi iz vedenja in verouka. Leta 1930 so uvedli še pouk nemščine ter leta 1935 srbohrvaščine.⁶⁷

Absolventi so bili zaposljivi v finančnih, knjigovodskih, komercialnih in administrativnih službah.⁶⁸ Po končani dvorazredni trgovski šoli je bil z opravljenim dopolnilnim izpitom možen prehod v tretji razred trgovske akademije.

Zaključek

Iz zgoraj povedanega je razvidno, da so si v trgovini prizadevali za čim boljšo izobrazbeno strukturo zaposlenih. Tako ne preseneča, da so maja 1924 na zveznem občnem zboru trgovskih gremijev Slovenije na pobudo celjskega gremija sprejeli sklep oz. priporočilo, »da naj trgovci pri sprejemanju vajencev stremijo za tem, da bo trgovski naraščaj imel čim višjo in širšo teoretično šolsko izobrazbo, da bi se tako dvignil inteligenčni nivo trgovske mladine.«⁶⁹ To je bilo seveda priporočilo, upoštevanje tega predloga je sodilo v kompetenco posameznih gremijev.

⁶⁷ Grobelnik, Osemdesetletnica, str. 247–248.

⁶⁸ Rebeušek, Spomini, str. 19.

⁶⁹ Sprejemanje, str. 2.

Viri in literatura

Arhivski viri

Arhiv Republike Slovenije, AS_77 Banski svet Dravske banovine 1930–1941, št. 77, f. 1, 2, 5, 7, 10, Stenografski zapisniki zasedanj 1931–1936.

Časopisni viri

K poglavju o praktični in humanistični izobrazbi. *Nova doba* (1921), št. 74, 25. 6. 1921, str. 2.

Mestna trgovska šola v Celju. *Nova doba* (1919), št. 102, 18. 9. 1919, str. 1.

Ob petdesetletnici Gremija trgovcev v Ljubljani. *Trgovski tovariš* (1931), št. 4, str. 59–72.

Poročilo o I. slovenskem trgovskem shodu v Ljubljani dne 20. oktobra 1907. *Slovenski trgovski vestnik* (1907), št. 11, str. 139–143.

Privatna dvorazredna trgovska šola. *Nova doba* (1938), št. 35, 26. 8. 1938, str. 2.

Slovesna otvoritev državne trgovske akademije v Ljubljani. *Narodnogospodarski vestnik* (1920), št. 24, str. 194.

Sprejemanje trgovskih vajencev. *Nova doba* (1924), št. 113, 4. 10. 1924, str. 2.

Vpisovanje dijakov(-inj) v privatno trgovsko šolo, znani Christofov učni zavod. *Nova doba* (1936), št. 33, 14. 8. 1936, str. 2.

Vprašanje trgovskih vajencev in trgovskih šol. *Trgovski tovariš* (1925), št. 8.

G[olob], J[osip], Ob dvajsetletnici trgovske šole v Ljubljani. *Trgovski tovariš* (1928), št. 8.

Gogala, Josip, Vprašanje trgovskih šol. *Trgovski tovariš* (1925), št. 9, str. 147–150.

Grum, Rado, Razvoj gremialne trgovske šole v Ljubljani. *Trgovski tovariš* (1931), št. 4, str. 78–87.

Grum, Rado, Gremialna trgovska nadaljevalna šola v Ljubljani. *Trgovski tovariš* (1926), št. 9, str. 197–199.

Kavčič, Josip J., Ročno delo in absolventi naših trgovskih šol. *Trgovski tovariš* (1927), št. 6, str. 121–122.

Kavčič, Josip, Samoizobrazba trgovskega naraščaja. *Narodnogospodarski vestnik* (1920), št. 12, str. 99–101.

Kresal, France, Zbornica za trgovino, obrt in industrijo v Ljubljani. *Prispevki za novejšo zgodovino* (2001), XLI, št. 1, str. 59–69.

M[arn], R[udolf], Pomen slovenske trgovske organizacije. *Slovenski trgovski vestnik* (1910), št. 1, str. 1.

M[arn], R[udolf], Uvedba realnih gimnazij s trgovskega stališča. *Slovenski trgovski vestnik* (1913), št. 3, str. 3–4.

Mohorič, Ivan, Položaj trgovstva v Sloveniji I. 1926. *Trgovski tovariš* (1927), št. 6.

Rodoljub, Trgovina in narodna šola. *Kmetijske in rokodelske novice* (1862), 2. 7. 1862, str. 1.

Učiteljski tovariš (1908), 4. 12. 1908, št. 40, str. 2–3.

V., J. Otvoritev nove gremijalne trgovske šole v Ljubljani. *Trgovski tovariš* (1930), št. 9, str. 161–164.

Weixl, Vilko, Naše trgovske nadaljevalne šole. *Nova doba* (1929), št. 65, 16. 8. 1929, str. 1.

Literatura

- Braudel, Fernand. *Igre menjave. Materialna civilizacija, ekonomija in kapitalizem, XV.–XVIII. stoletje*. II, Ljubljana: ŠKUC & Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1989.
- Dolenc, Ervin. Izobraževanje. V: *Slovenska novejša zgodovina 1848–1992*. 1. knjiga, Ljubljana: Mladinska knjiga: Inštitut za novejšo zgodovino, 2005, str. 423–429.
- Dr. Nemo [Hugo Uhliř]. *Trgovsko-gospodarski leksikon*. 1. del: A–K, 1935, 634 str.; 2. del: L–Ž, Ljubljana: Umetniška propaganda, 1938.
- Granda, Stane. Mahrova trgovska šola. V: *Slovenska kronika XIX. stoletja*. Ljubljana: Nova revija, 2001, 1. zv., str. 200.
- Grobelnik, Gustav. Osemdesetletnica v nižjem trgovskem šolstvu v Celju. V: *Celjski zbornik*. Celje, 1951, str. 244–249.
- Jovan, Janko. Naša industrija in trgovina. V: *Trgovsko-obrtno-industrijski letnik*. Ljubljana, 1931, str. 8–12.
- Kopriva, Silvester. *Ljubljana skozi čas*. Ljubljana: Borec, 1989.
- Leskovec, Antoša. Razvoj gospodarstva v Mariboru 1752–1941. V: *Maribor skozi stoletja*. Maribor: Obzorja, 1991, str. 313–414.
- Mestna občina Ljubljana. V: *Krajevni leksikon Dravske banovine*. Ljubljana: Uprava Krajevnega leksikona Dravske banovine, 1937.
- Mihelič, Ludvik. Trgovska akademija v Ljubljani v zrcalu časa. V: *Korak od Bleiweisove 8 v Prešernovo 6*. Ljubljana: Ekonomska šola, 2004, str. 7–40.
- Mohorič, Ivan. *Razvoj ljubljanske trgovine od fevdalnih dob do socializacije gospodarstva*. Beograd: Trgovinska knjiga, 1951.
- Oris nekaterih važnejših kulturnih in gospodarskih ustanov in podjetij. V: *Spominski zbornik Slovenije*. Ljubljana, 1939, str. 561–695.
- Orožen, Janko, Savnik, Roman. *Celje: Vodnik po mestu in okolici*. Celje: Rodé & Martinčič, 1928.
- Pipuš, Radoslav. Črtica o razvoju trgovine, obrti, industrije in denarstva v Mariboru v zadnjem polstoletju. V: *Spominska knjiga posvečena petdesetletnici gremijalne trgovske nadaljevalne šole v Mariboru*, Maribor, 1926, str. 21–29.
- Počivavšek, Marija. *En gros & en detail. Trgovina v Sloveniji do druge svetovne vojne: trendi, strukture, prakse*. Celje: Zgodovinsko društvo, 2012.
- Razno. V: *Krajevni leksikon Dravske banovine*. Ljubljana: Uprava Krajevnega leksikona Dravske banovine, 1937.
- Rebeušek, Ludvik. Spomini še živijo. V: *Od trgovske do Srednje ekonomske šole Celje*. Celje 2008, str. 19.
- Serše, Aleksandra. *Strokovno šolstvo v osrednji Sloveniji do leta 1941*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 1995.
- Splošni pregled Dravske banovine: glavni statistični podatki, upravna, sodna in cerkvena razdelitev ter imenik krajev po stanju 1. julija 1939 z dvema zemljevidoma*. Ljubljana: Kraljevska banska uprava Dravske banovine, 1939.
- Stiplovšek, Miroslav. Začetek delovanja banskega sveta Dravske banovine leta 1931. V: *Melikov zbornik*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2001, str. 951–966.

Trgovsko-obrtno-industrijski letnik. Ljubljana: Uprava Letnika, 1931.
Valenčič, Vlado. *Ljubljanska trgovina od začetka 18. do srede 19. stoletja*. Ljubljana: Zgodovinski arhiv, 1981.

Povzetek

Začetki trgovskega šolstva v Avstriji segajo v drugo polovico 18. stoletja. Takrat je bila na Dunaju ustanovljena prva trgovska šola, k. k. Real-Handelsakademie. Nekaj desetletij kasneje je na Slovenskem že obstajala 1834. leta ustanovljena Mahrova trgovska šola v Ljubljani, seveda z nemškim učnim jezikom.

Sicer pa so se trgovske šole delile na trgovske nadaljevalne (gremialne) šole, nižje trgovske šole, srednje šole, poimenovane kot višje trgovske šole (sprva tudi akademije), ter nazadnje trgovske visoke šole (v času Avstro-Ogrske sta bili le na Dunaju in v Trstu). V času prve Jugoslavije pa sta v Sloveniji poleg gremialnih in dvorazrednih trgovskih šol delovali še dve trgovski akademiji, organizirana pa je bila tudi vrsta trgovskih tečajev. Lahko rečemo, da je bilo v času do druge svetovne vojne za trgovski naraščaj dobro poskrbljeno.